

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 17 (Nisan/April 2019), s. 71-89.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut270>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 12.03.2019
|| Kabul Tarihi: 08.04.2019

Doğu ve Batı Türkçesi Satır Altı Kur'an Tercümelerinde Kıyamet Günü Kavramı İçin Kullanılan Ad Aktarmaları

*Metonymy for the "Doomsday" in the Interlinear Qur'an Translations
Written in East and West Turkic Dialects*

Salim KÜÇÜK*

Öz

Kur'an'ı anlamak, sorgulamak, esas ve temellerini öğrenmek amacıyla zamanında bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan satırlı Kur'an tercümeleri örneklerini Doğu Türkçesinden itibaren vermeye başlamış ve bu gelenek Doğu ve Batı Türkçesinde belli bir döneme kadar devam etmiştir. Düz yazı ve şiirde kavram zenginleştirici bir özellik olarak yer verilen ad aktarmalı yapılar edebî metinlerde anlatıma canlılık kazandıran unsurlardan biridir. Bir kavramın ilişkili olduğu diğer bir kavram yoluyla anlatılmasına, bağlantıları işletmeye, yakınlığa, bir şeyin adını doğrudan söylemek yerine onun bir özellik veya sembolünün onunla ilişkilendirilmesine dayalı olan ad aktarmaları aynı zamanda mecaz-ı mürsel ile parça-bütün ve bütün-parça ilişkisini barındıran sinekdoka kavramı ile de ilişkilidir. Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde ad aktarmalarının ifade gücünü "kıyamet günü" kavramından yola çıkarak göstermeyi amaçlayan bu çalışmada kavramın ad aktarmasına dayalı olarak oldukça zengin bir söz varlığı ile karşılandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ad aktarması, kıyamet günü, satırlı Kur'an tercümesi, Doğu-Batı Türkçesi.

Abstract

The examples of inter linear Qur'anic translation emerged as a timely need to understand, to question and to learn the core and principles of the Qur'an were seen in the East Turkic and this tradition continued in the East and West Turkic until the certain period in the past. Metonymical structures which are used as a concept enriching feature in prose and poetry are one of the elements that give liveness to the literary texts. In explaining a concept with another one that has relations with the former, in operating connections, its being closeness, instead of saying the names of something directly, relating one feature or symbol with it, sinekdoka is also associated with the concept including metaphor and part-whole relations

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu-Türkiye, Elmek: sakucuk@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3582-2576>

and vice-versa. This study aims to show the expression power of the metonymy by focusing on the concept of the “doomsday” in the East and West Turkic Qur'an translations. It has been observed that this concept is met by a rich vocabulary based on the metonymy.

Key Words: metonymy, doomsday, inter linear Qur'an translation, East-West Turkic.

Giriş

Büyük topluluklar hâlinde Samanoğulları zamanında İslamiyeti kabul etmeye başlayan Türkler, 10. yüzyılda Karahanlı devleti zamanında İslamiyeti resmî devlet dini olarak kabul etmişlerdir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra bilinçli bir şekilde anlamaya, sorgulamaya, benimsemeye çalışmış, İslamiyetin esas ve kurallarını öğrenmeyi ve öğretmeyi kendilerine vazife edinmişlerdir.

İlk Türkçe Kur'an Tercümeleri ve tefsirleri de Karahanlılar döneminden itibaren yapılmaya başlanmıştır. 10. Yüzyılın ikinci yarısında yapılan Farsça çeviri sonrası ilk Türkçe çeviri de gerçekleşmiştir. Arapça satırların altına bire bir Türkçe sözcüklerin yazılması ile hazırlanan ve Türkçenin cümle kuruluşuna uymadığı için Arapça aslına bakılmadan aslının tam olarak anlaşılmadığı satır arası Kur'an tercümelerinin ilk örnekleri de bu dönemde verilmiştir (Kök, 2004a: 15; Berbercan 2015: 2).

Sözlükçülük tarihi yönünden önemli bir kaynak durumundaki satır arası Kur'an çevirileri çeviri yapanlar tarafından günah korkusu ile büyük bir dikkatle gerçekleştirilirken metnin aslına sadık kalınmış ve Arapça sözcüklere modern çeviri bilimdeki karşılığı ile “literal çeviri” (word for word translation), İslâmî literatürdeki karşılığı ile “harfî ‘lafzî’ tercüme” yani bire bir ve en uygun Türkçe karşılık bulunmaya gayret gösterilmiştir (Kök, 2004a: 19, Sökmen, 2018: 6).

“Kalkmak, dikilip ayakta durmak” manasına gelen Arapça kıyam sözcüğü ile ilişkili kıyamet sözcüğü “dirilip mezarından kalkma, Allahın huzurunda durma” veya bu olayın başlangıcını oluşturan kozmik olayın vukubulması manasına gelir (İslâm Ansiklopedisi, 2002: 517).

Türkiye Türkçesinde atasözü ve deyimlerde de kendine çeşitli şekillerde yer bulmuş sözcük Türkçe Sözlük'te (2011: 1431) “Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.” şeklinde tanımlanmıştır.

Ne zaman gerçekleşeceği insanlar tarafından bilinmeyen kıyamet konusu Kur'ân'da çeşitli sûre ve âyetlerde muhtelif şekillerde ele alınmıştır. Kur'ânda 75. sırada 40 âyetten oluşmuş başlı başına kıyameti konu edinen Kıyamet Sûresi bulunmaktadır. 99. Sûre olan *ez-Zilzâl Sûresi'*nde de kıyametin kopmasından, insanların yeniden dirilip hesap vermesinden bahsedilmektedir. Kur'ân'da kıyamet için türetilmiş isimler genellikle Arapça *yevm* sözcüğü ile oluşturulmuş “şöyle şöyle olacağı gün” manasına gelen terkip ve sıfatlardır (İslâm Ansiklopedisi, 2002: 517).

“Kur'ân-ı Kerîm'de zaman zarfı olan ‘yevme’, ‘yevmeizin’ kelimeleriyle oluşup kıyameti tasvir eden âyetlerin sayısı 400'e yakındır. Bunların yetmişi ‘yevmü'l-kıyâme’ şeklindedir.” (İslâm Ansiklopedisi, 2002: 517-518)

1. Ad Aktarması

Türkçede anlatımı güzelleştiren, geliştiren, genişleten ve ona güç kazandıran retorik özelliklerden biri de Divan şiirinde *mecaz-ı mürsel* karşılığı kullanılan bir ad

anlatım yolu olan ad aktarmalarıdır (Erdem 2004: 56; Aksan, 2009a: 69). Divan edebiyatında mecaz-ı mürsel yapılırken yani gerçek anlamdan mecazî anlama geçiş sağlanırken bütün parça ilişkisi, yer ilgisi sebep-sonuç ilişkisi, âlet olma ilgisi öncelik-sonralık ilişkisi, mazhariyet ilişkisi gibi hususlar göz önünde bulundurulur (Karataş, 2004: 309).

Daralma, genişleme veya anlam aktarımına dayanan mecazın bir çeşidi olan ad aktarması (T. metonimi, Yun. metonümia 'adını değiştirmek', İng. metonymy, Alm. metonymie, Fr. métonymie) Aksan'a (2009b: 188) göre "Bir kavramın, kendisi kullanılmadan, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka kavramla, bir başka göstergeyle dile getirilmesi" demektir. Diğer bir deyişle "metonimide 'bir kavramın doğrudan doğruya onu gösteren göstergeyle değil, ilgili bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle dile getirilmesi' söz konusudur." (Kök, 2010: 1196)

Ad aktarmaları bir ilgiye, bir ilişkiye dayalı olarak yapılan aktarmalardır (Aksan, 2009: 188). Örneğin tiyatro yerine sahne, sinema için beyaz perde, futbol takımı yerine on bir, İstanbul yerine Yedi Tepe, ABD Cumhurbaşkanlığı için Beyaz Saray (White House), Osmanlı Hükümeti için Bâb-ı Âli, Rusya için Kremlin demek gibi (Aksan, 2009: 1888, Hengirmen, 1999: 9).

Yunancada sinekdokt/sinekdoka (sünekdokhé) olarak karşılanan ad aktarması bütün yerine parçanın anılması (televizyon yerine ekran) ve parça yerine bütünü anılması ("Reşat Nuri'nin bir romanını okudum." yerine "Reşat Nuri'yi okudum." gibi) olmak üzere iki ayrı yolla gerçekleşir (Aksan, 2009a: 69/70)

Ad aktarmasının bir diğer yolu "karşılacak kavramda, oluştta, duyuştta veya harekette bulunan bir özelliğe dayanarak aktarma yapmak" şeklindedir. Örneğin ölmek yerine Türkçede ölçünlü dilde *ahirete intikal etmek, hayata gözlerini yummak, Allahın/Hakkın rahmetine kavuşmak, can vermek, son nefesini vermek, eceli gelmek, son uykusuna yatmak, gözlerini yummak, gözlerini (dünyaya) kapamak, öbür dünyaya gitmek, Rahmeti Rahmana kavuşmak, vadesi yetmek, vadesi tamam olmak, iki eli yanına gelmek, namazı kılınmak, sonsuzluğa intikal etmek (göçmek) veya argoda nalları dikmek, cartlağı/cartayı çekmek, öbür (öteki) dünyayı boylamak, dört kolluya binmek, kuyruğu titretmek, gebermek, tahtalı köyü boylamak, mortoyu çekmek* gibi ifadelerin kullanılması gibi (Hengirmen, 1999: 9, Aksan, 2009a: 121).

"Anlam değişmelerinde özellikle başka anlama geçiş, bazı araştırmacılar tarafından, anlamda bir değişme olarak değil, ad değişmesi olarak ifade edilmiştir. Aksan'a göre de metonimleri anlam değişmelerinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü her ne kadar bazı metonimler, yerleşip kavramı anlatan kelimeyle eş anlamlı duruma gelmişlerse de bunların hepsi aynı anlamı göstermezler. Bu bakımdan bu aktarmaları, her zaman yerleşmediklerini göz önünde bulundurarak, anlam değişmelerinden ayırmak gerekmektedir. Ancak metonimilerin de metaforlar gibi çok anlamlılığın meydana gelmesine yol açtıkları bir gerçektir. Metonimi söz varlığını geliştiren, genişleten bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır." (Kök, 2010: 1196).

Türkçede satır arası Kur'ân tercümeleleri üzerine çeşitli çalışmalar ve yayınlar bulunmakla birlikte ad aktarmalarını/ metonimleri konu edinen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu alanda yapılmış çalışmalardan biri Kök (2004b) tarafından "İlk Türkçe Kur'an Tercümelerinde Metonimli Kullanımlar Üzerine" adlı çalışmadır.

Bu çalışmada Türkçe satır altı Kur'an çevirilerinde kıyamet günü kavramı için kullanılan ad aktarmaları üzerinde durulacaktır.

2. Doğu Türkçesi Kur'an Tercümeleri ve Kıyamet Kavramını Karşılıyan Ad Aktarmaları

Doğu Türkçesi ile yapılmış Kur'an Tercümeleri arasında TIEM 73 olarak anılan Karahanlı dönemine ait çalışmanın 1v-235v/2 varakları arası Kök (2004: TIEM 73 KÖK), 235v/3-450r7 varakları arası ise Ünlü (2004: TIEM 73 ÜNLÜ) tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Aynı döneme ait bir diğer eser Ata (2004: Rylands) tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan satır arası Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşmuş tamamı 30 cilt ancak 14 cildi mevcut olan ve 1145 varaktan oluşan Rylands nüshasıdır (Ünlü, 2004: 3). Eserin başı ve sonu eksik olup, İngiltere (Manchester) John Rylands Kütüphanesi, Arabic MMS. 25-28'de kayıtlıdır (Sağol, 1993: 25).

Bu sahadaki önemli eserlerden bir diğeri Sağol (1993: Hekimoğlu KT) tarafından yapılan Harezmi Türkçesi sahasına ait Hekimoğlu Kur'an Tercümesi'dir. Eser Rebiülâhîr 764'te istinsah edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii 2 numarada kayıtlı olup Hekimoğlu Kur'an Tercümesi adı ile de bilinmektedir.

Karahanlı Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan toplam 273 varaktan oluşan eksik satır arası Türkçe ve Farsça tercümeden oluşmuş Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan el Biruni adlı Şarkşinaslık Enstitüsü'nde 2008 numarada kayıtlı nüshadır (Özbekistan: Üşenmez). Nerede, kim tarafından ne zaman yazıldığı belli değildir (Üşenmez, 2010: 17, 18). XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmekte olup Karahanlı-Kıpçak sahasına aittir (Üşenmez, 2010: 21, 23).

Türk ve İslam Eserleri Müzesi (TIEM) 73 nüshası Muhammed b. El-Hâcc Devletşah eş-Şirazi tarafından H. 734/M.1333/1334 yılında istinsah edilmiştir (Kök, 2004: 22). Toplam 902 sayfadan oluşan ve çok az Arapça ve Farsça sözcüğü barındıran eserin Karahanlı Türkçesinin iki önemli eseri Kutadgu Bilig ve Divanü Lügati't-Türk'ün söz varlığı ile örtüştüğü görülür (Kök, 2004: 29, Sağol, 1993: 25). Rylands Nüshası Kur'an Tercümesinin eksik olduğu düşünüldüğünde tam ve eksiksiz olan eser söz varlığı yönünden daha önemlidir (Kök, 2004: 38, 39).

"TIEM 73'ün tam bir nüsha olması yanı sıra harfiyen çeviri olması, yine çeviride gözetilen Türkçecilik şuuru, hem çekim hem de yapım morfolojisi açısından diğerlerinden daha eskicil, hem de Türkçe kökenli sözlerin seçiminin diğerlerine göre daha çok ve daha eskicil olması TIEM 73'ün diğer iki metinde daha erken tarihli olabileceği sonucuna götürmektedir." (Kök, 2004: 58)

Satır arası Kur'an tercümelerinin birbirine benzerlikleri hususunu Sağol (1993: 40) şöyle açıklamaktadır:

"... Zira hepsi de sonuçta aynı metnin tercümesidir. Bu hususta ilmî bir neticeye varabilmek için sadece bazı ayet, sûre veya cümleleri karşılaştırmak yerine, metinleri bütünüyle karşılaştırarak son derece geniş bir inceleme yapmak yapmak zaruridir."

Doğu Türkçesi satırarası Kur'an tercümelerinde kıyamet günü kavramı çoğunlukla *kıyamet günü* sözcüğü ile karşılanmıştır. Doğu Türkçesinde kıyamet günü karşılığı ahiret günü kullanılmamıştır. Kıyamet günü kavramının Doğu Türkçesinde ad aktarması olarak şu yapılarla karşılandığı görülür:

2.1. adırġu küni / adırmaġ küni

(TİEM 73 ÜNLÜ) *çın adırġu küni anlarnıñ kın va'deleri yumķılar teg* (364r/2 = 44:40) (Duhān Sûresi) (Şüphesiz (hakkı bătıldan ayıran) hüküm günü, hepsinin bir arada buluşacağı gündür. (Kur'ân-ı Kerîm, 1993: 497)

Eski Türkçede *adırġu* "kesin hüküm verme" demektir (Ünlü, 2012:39). Kur'an'a göre "ödül ve ceza günü" (Şentürk ve Yazıcı, 2015:69) olan Kıyamet'in veya Kıyamet Günü'nün özellikleri hatırlandığında "hüküm günü, kıyamet" manasına gelen *adırġu küni* bütün-parça ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

(TİEM 73 ÜNLÜ) *ne bildürgey saña ne ol adırmaġ küni* (431v/5 =77:14) (Mürselât Sûresi) "Resûlüm!" " Ayırım gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin!" (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 579)

(Rylands) *Bu adırmaġ küni ol kim erdingiz anıng birle yalġan tutuġlılar siz* (34/21a2 = 37:21) (Sâffât Sûresi) "İşte bu, yalanlamış olduğunuz hüküm günüdür." (Kur'ân-ı Kerîm, 1993:445)

Adırġu küni'nde olduğu gibi *adırmaġ küni* de benzer olarak "1. Hüküm günü, 2. Hak ile batılın ayrılma günü" (Ünlü, 2012: 38) olarak tanımlanmış olup parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.2. âzife küni

(Rylands) *Ve kôrķutġıl olarnı âzife küni birle* (35/33a2 = 40:18) (Mü'min Sûresi) "Yaklaşan gün hususunda onları uyar!" (Kur'ân-ı Kerîm, 1993: 468)

Âzife Arapça kökenli olup "kıyamet" manasına gelmektedir (Ünlü, 2012: 98). Kıyamet'in ne zaman kopacağı hususunda Kur'an'da herhangi bir gün belirtilmemekle birlikte kıyametin özellikleri ve hadisler de dikkate alındığında kâinatın bütününe kapsayan bir olay ve parça bütün ilişkisinde *âzife küni* bir ad aktarmasıdır.

2.3. belġülüġ kün

(Rylands) *Sen küdülmüşlerdin sen saķış künke/belġülüġ künke tegi* (30/24a3 = 15:38) (Hicr Sûresi) "Allah: Sen bilinen vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin, buyurdu." (Kur'ân-ı Kerîm, 1993:263)

"Kıyametin kopacağı muhakkak olmakla birlikte zamanını Allah'tan başka kimse bilemez. Peygamberimiz de bu hususta bilgisi olmadığını söylemiştir." (Şentürk ve Yazıcı, 2015: 66). *belġülüġ* "1. Belli, bilinen, malum 2. Açık, apaçık, aşikâr 3. Nişan, ibret 4. Ayet, kitap, 5. İz, emare 6. Hak, hukuk" manalarına gelmektedir (Ünlü, 2012: 117). Kur'an'da *belġülüġ kün* gerçekleşecek, bilinen, belli bir gün şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada *belġülüġ kün* bir varlığı diğerini temsil etmek için kullanma yoluyla yapılmış bir ad aktarmasıdır.

2.4. cem' küni

(Hekimoġlu KT) *Ol kün cem' kılar sizni, cem' küninge; ol aldaşmaġ küni.* (534a/1 = 64:9) (Teġâbün Sûresi) "Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o zarar günüdür." (Kur'ân-ı Kerîm, 1993:555)

Arapça kökenli *cem'* (1. Toplama, bir araya getirme 2. Mahşer) sözcüğünden üretilmiş olan *cem' küni* "toplanma günü, Kıyamet günü" manasına gelir (Ünlü, 2012:164, 165). Kıyamet günü sur'a ikinci üflenışte insanların kemikleri bir araya

getirilecek ve bütün ölümler diriltiilip hesap için bir araya getirileceklerdir (Kur'ân-ı Kerim, Kıyâmet Suresi 3, 1993:576; İslâm Ansiklopedisi 2002: 518-519) . Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.5. ceza küni

(Rylands) *Ey katıglık bizke bu kün cezâ küni turur.* (34/21a2 = 37:20) (Sâffât Sûresi) "Durumu gören kâfirler: Eyvah bize! Bu ceza günüdür, derler." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:445)

(Hekimoğlu KT) *Erkligi, cezâ küning* (1b1/2-3 = 1:4) (Fatihâ Sûresi) "Ceza gününün mâlikidir." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:VIII)

Kur'an'a göre Sur'a ikinci üflenışte bütün ölümler diriltiilip kabirlerinden hesap meydanına geleceklerdir. Parça-bütün ilişkisine dayalı bir aktarmadır.

2.6. çıkmak küni

(TİEM 73 ÜNLÜ) *ol kün eşitürler isrâfil ünini könilik birle ol turur çıkmak küni* (383v/4-5 = 50:42) (Kâf Sûresi) "O gün insanlar bu sesi gerçekten işiteceklerdir. İşte bu, çıkış günüdür." (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 519)

"Diriliş günü, mezarlardan kalkış günü" manasına gelen *çıkmak küni* (Ünlü, 2012: 175-176) Kıyamet günü gerçekleşecek olan kabirden çıkma olayı ile ilgili yapılmış parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.7. gürdın kıopğu kün

(Rylands) *Deren kılgatı anung kıarnı içinde gürdın kıopğu künke tegi* (34/39a1 = 37:144) (Sâffât Sûresi) "Eğer Allah'ı teşbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı." (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 450)

Parça kökenli gür "mezar, kabir" demektir (Ünlü, 2012:285). *gürdın kıopğu kün* parça-bütün ilişkisine dayalı ad aktarması olup yeniden diriliş üzerine yapılandırılmıştır.

2.8. hisâb küni

(Rylands) *Aydılar: İdimiz, terkletgil bizke hisâbımıznu hisâb künde burun.* (34/51b3 = 38:16: Sâd Sûresi) "Rabbimiz bizim payımızı hesap gününden önce ver, dediler." (Kur'an-ı Kerim 1993:452)

Kıyamet günü gerçekleşecek hesap ve ceza olayı üzerine kurgulanmış *hisâb küni* parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.9. kıapsağlı kün

(TİEM 73 KÖK) *eksütmenler ülgülegüni terâzû batmanı men körer men silerke edgülık men kıor kıar men siler üze kıapsağlı kün kıımindın* (170r/5-6 = 11:84) (Hûd Sûresi) "Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:230)

"Kuşatmak, sarmak" manasına gelen *kapsa-* fiilinden türetilmiş *kapsağlı* (kuşatılmış, kaplanmış) (Ünlü, 2012: 384) sözcüğü ile oluşturulmuş *kapsağlı kün* parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.10. kelgü sâ'at

(TİEM 73 ÜNLÜ) *kaçan kelse kelgü sâ'at, yok anıñ kelmekine yalğançı. Kudı idğan kötürgen.* (394v/5 = 56:1-2-3) (Vâkı'a Sûresi) "Kıyamet koptuğu zaman, ki onun oluşunu yalanlayacak hiçbir kimse yoktur; O, alçaltıcı, yükselticidir." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:533)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.11. kesgü bıçgu kün

(TİEM 73 ÜNLÜ) *çın kesgü bıçgu kün erür va'de kılınmış. ol kün ürlür borğu içre kelgey siler gürüh gürüh. açılığay kök bolğay kapuğlar yme yoritülgey tağlar bolğay salgım.* (433v/4-5-6 = 78:17-18-19-20) (Nebe Sûresi) "Şüphesiz hüküm günü vakit olarak belirlenmiştir. Sûr'a üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz; Gökyüzü açılır ve orada pek çok kapılar oluşur; Dağlar yürütülür, serap hâline gelir." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:581)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.12. kıyâmet vaqtı

(TİEM 73 KÖK) *ayturlar saña kıyâmet vaqtından kaçan ol koparılgusu* (129v/8-9 = 7:187) (A'râf Sûresi) "Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar." (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 173)

kıyâmet vaqtı bir varlığı diğerini temsil etme yoluyla oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

2.13. koparılguları kün / koparılr kün / koparğu kün / kopmak küni

(TİEM 73 ÜNLÜ) *aydı idime küde bergil maña koparılguları künke tegi* (334v/3 = 38:79) (Sâd Sûresi) "İblis: Ey Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver, dedi." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:456)

(TİEM 73 KÖK) *aydı üdü bergil maña koparılr künke tegi* (113v/1-2 = 7:14) (A'râf Sûresi) "İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:151)

(TİEM 73 ÜNLÜ) *aydı anlar kim berildi bilig imân dirig kıldırızlar tanrı bitigi içinde kıyâmet künike tegi bu turur koparğu kün velikin siler bilmes erdinizler* (298v/6-7-8 = 30: 56) (Rûm Sûresi) "Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında (hükmedildiği gibi) yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür; fakat siz onu tanımıyordunuz." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:409)

(TİEM 73 KÖK) *anıñ yanıtı kim kılr anı silerdin meğer horluğ bu ajun tiriglik içinde. kopmak küninde yandırulur kınınıñ katığraqına* (10v/2-3 = 2:85) (Bakara Sûresi) "...Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir..." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:12)

(Rylands) *Yer kamuğ anıñ mülki içinde kopmak küninde ya'ni kıyâmet.* (35/15b2 = 39:67) (Zümer Sûresi) "Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:464)

(Özbekistan: Üşenmez) *Tangrı, yoğ İdi meger. Tangrı yığğay sizni kopmak küninge, yoğ şekk anıñ içinde. Tağı kim turur rāstrak Tangrıdın, söz yanındın.* (174a/5 = 4:87) (Nisâ Sûresi) "Allah-ki ondan başka hiçbir tanrı yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır?" (Kur'ân-ı Kerim, 1993:91)

koparılğuları kün / koparılır kün / koparğu kün / kopmak küni Türkçe *kop-* fiilinden türetilmiş ve “kalkmak, ayağa kalkmak, kıyam etmek” (Ünlü, 2012:442) manalarına gelen *koparılğu, koparıl-, koparğu* ve *kopmak* sözcükleri ile üretilmiş Kıyamet günü gerçekleştiği anda gerçekleşecek olayları hatırlatan parça-bütün ilişkisine dayalı ad aktarmalarıdır.

2.14. korkutğu kün

(TİEM 73 ÜNLÜ) *ürülgey borğu içiçe ol korkutğu kün* (382v/4-5 = 50:20) (Kâf Sûresi) “Sûr’a üfürülür; işte bu, geleceği vâdedilen gündür.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:518)

Kıyamet günü hesabı ile cezası ile ve gerçekleşme şekli ile korkulacak bir gündür. “...sûra bir defa üflenmekle yer küresi dağlarıyla birlikte yörüngesinden çıkarılıp parçalanacak, olup bitmesi gereken mutlaka gerçekleşecek, gök de yarılıp düzensiz bir şekle bürünecek, o gün güneş düşürülüp karanlığa gömülecek, yıldızlar kararırp dağılacak, dağlar yerlerinden koparılıp parçalanacak, vahşi hayvanlar bir araya getirilecek, denizler kaynatılacak, insanlar şaşkın uçuşan pervanelere benzeyecek, dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır.” (İslâm Ansiklopedisi, 2002:519)

korkutğu kün bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı olarak üretilmiş bir ad aktarmasıdır.

2.15. ol kün

(TİEM 73 KÖK) *ol kün terer miz olarnı andağ kalı ürgemediler meger bir vaqt kündüzdin bilişirler anlar ara* (157v/5 = 10: 45) (Yunus Sûresi) “Allah’ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar...” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:213)

(Hekimoğlu KT) *ol kün akarur yüzler tağı kararır yüzler. Anlar kim qarardı yüzleri. Küfr ketürdüngüz mü bitmişingizdin songra? Tağı tating kınnı, munung birle kim küfr ketrür irdingiz.* (61a/9-61b/1 = 3:106) (Âlî İmrân Sûresi) “Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin karardığı günü (düşünün). İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir).” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:62)

Ad aktarması aynı zamanda yakınlığa dayalı olup bir varlığın onunla ilgili başka bir şeye gönderildiği bir süreçtir (Yaylagül, 2006:79). Dolayısı ile *ol kün* bu ilişkiye dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.16. ol cihân

(Hekimoğlu KT) *Biterler Tanrığa tağı ol cihânğa* (62b/1) = 3:114) (Âlî İmrân Sûresi) “Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:63)

ol kün gibi yakınlığa dayalı ad aktarmasıdır.

2.17. öküngü kün

(TİEM 73 KÖK) *korıtğıl anlarını öküngü kün ançada ötelse iş anlar osallık içinde tağı anlar ok bütmesler ol künke.* (225r/6-7 = 19:39) (Meryem Sûresi) “(Resûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:307)

Türkçe *ökün-* (pişman olmak) fiilinden türetilmiş olan kavram bir şeyin adının yerine onun bir özelliğini belirtmeye dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.18. saķış küni / saķış yanut küni

(TİEM 73 ÜNLÜ) *aydılar ay katıĝlık biziñke bu saķış küni bu adırĝu küni turur* (325v/7-8 = 37:20) (es-Sāffāt Sûresi) “(Durumu gören kâfirler:) Eyvah bize! Bu ceza günüdür, derler.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:445)

(Rylands) *Bütünlünün sening üze ol qarĝış saķış küninge tegi.* (30/23b3 = 15:35) (Hicr Sûresi) (Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır. Kur’ân-ı Kerîm, 1993:263)

Türkçe *saķış* (hesap, hesaplama) sözcüğünden türetilmiş *saķış küni* Kur’an tercümelerinde “Kıyamet” ve “Allah katında bilinen, malum gün” karşılığı kullanılmıştır (Ünlü, 2012:626). Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğini belirtmeye dayalı bir ad aktarmasıdır.

(TİEM 73 KÖK) *erklig saķış yanut küniniñ* (1v/4 = 1:4) (Fâtiha Sûresi) “Ceza gününün mâlikidir.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:VIII)

saķış sözcüğünden türetilmiş *saķış yanut küni* gibi bir şeyin adının yerine onun bir özelliğini belirtmeye dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.19. song kün

(Hekimoĝlu KT) *Haķikat üze ‘imâret kıılır Tanĝrınıñ mescidlerin, ol kim erse kim bitti Tanĝrıĝa taķı song küñge, taķı kııldı namâznı taķı birdi zekâtı taķı kırkımadı meĝer Tanĝrıdın.* (183a/7-8-9 = 9:18) (Tevbe Sûresi) “Allah’ın mescidlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoĝru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder...” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:188)

(Özbekistan: Üşenmez) ...Eger tutışsangız nerse içinde, kıaytarıñ anı Tanĝrıĝa taķı yalawaķça. Eger biter ersengiz Tanĝrıĝa taķı song küñge. Ol yahřıraķ, taķı körklügrek ‘âķıbet yanındın. (164b/4 = 4:59) (Nisâ Sûresi) “Eĝer bir hususta anlaşmazlıĝa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah’a ve Resûl’e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:86)

Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı ad aktarmasıdır.

2.20. taĝabün küni

(Rylands) *ol kün térer sizni cem’ küñinde ol taĝabün küni.* (38/70a2 = 64:9) (Teĝâbün Sûresi) “Mahşer vaktinde sizi toplayacaĝı gün, işte o zarar günüdür.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:555)

Arapça kökenli *taĝabün* “zara, aldanış” (Ünlü, 2012: 690) manasına gelmekte olup “aldanma ve zarar günü” manasına gelen kavram bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

2.21. talâķ küni

(Rylands) *ĝodı ıdur ĝur’ânıñ fermandın kimniñ üze tilese kullarındın kırkıtĝu üçün talâķ küñinde* (35/31a2 = 40:15) (Mü’min Sûresi) (Dereceleri yükselten, Arş’ın sahibi Allah, kavuşma günüyle korkutmak için kullarından dilediğine iradesiyle ilgili vahyi indirir.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:467)

“boşanma, nikahlı kadını bırakma” manasına gelen Arapça *ḫalāk* sözcüğünden türetilmiş *ḫalāk küni* “kavuşma, Kıyamet (günü)” manasına gelir (Ünlü, 2012:695). Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.22. Tangrının taḫdīr kılmış ecel

(Hekimoğlu KT) *Kim ümenir irse Tangrının satḡaşmaḡını haḫīkat üze Tangrının taḫdīr kılmış ecel kelgen. Taḡı ol işitgen, bilgen. (378b/1-2 = 29/5) (Ankebüt Sûresi) “Kim Allah’a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allah’ın tayin ettiği o vakit gelecektir. O, her şeyi işiten ve bilendir.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:395)*

“Bir şeyin adının yerine, onun bir özellik veya sembolünün veya onunla yakından ilişkili bir şeyin isminin geçmesine” (Özengül, 2006:78) dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.23. Taḡrının üd urmuş

(TİEM 73 ÜNLÜ) *kim ermez erse taḡrıḡa tuşmaḡını taḡrının üd urmuş keldeḡi ol, ol turur eşitgen bilgen (288r/1-2 = 29:5) (Ankebüt Sûresi) “Kim Allah’a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allah’ın tayin ettiği o vakit elbet gelecektir. O, her şeyi işiten ve bilendir.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:395)*

Özen’e (2006: 85-86) göre ad aktarması yoluyla bazı isimler fiilleşebilir, bazı fiiller ise isimleşebilir. Fiilden türetilmiş bir isim (deverbal noun) bir alan-altalan ilişkisine dayalı olup *taḡrının üd urmuş* bu şekli ile bir ad aktarmasıdır.

2.24. ternek küni

(TİEM 73 ÜNLÜ) *ol kün terer silerni ternek küñine ol turur ârişḡu kün ya’ni ziyân küni (411r/5 = 64:9) (Teḡâbün Sûresi) “Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o zarar günüdür...” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:555)*

Türkçe *ternek* (buluşma yeri, toplanma yeri) (Ünlü, 2012:740) sözcüğü ile üretilmiş parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır. *ternek küñi* “Toplantı günü, Ahiret, bir araya getirilme günü” demektir (Ünlü, 2012:740).

2.25. tuḡmaḡu kün

(TİEM 73 ÜNLÜ) *tutaşı anlar kim tandılar sezik içinde andın ançaka tegi kelgey anlarḡa uluḡ kün tawışsuzun azu kelgey anlarḡa tuḡmaḡu kün kınu ya’ni kıyâmet kınu (246r/1-2 = 22:55) (Hacc Sûresi) “İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye, yahut da (kendileri için hayır yönünden) kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur’an) hakkında hep şüphe içindedirler.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:337)*

Türkçede “kısır” (Ünlü, 2012:762) manasına gelen *tuḡmaḡu* sözcüğü ile oluşturulmuş bir şeyin adının yerine onun bir özelliğini yansıtmaya dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.26. uluḡ kün

(TİEM 73 KÖK) *men ḡorḡar men eger kodsâ men sısâ men idim yarlıḡını uluḡ kün kınındın (96v/5 = 6:15) (En’am Sûresi) “De ki: Ben, Rabbim’e isyan edersem gerçekten büyük bir günün (kıyametin) azabından korkarım.” (Kur’ân-ı Kerîm, 1993:128)*

(Rylands) *Terer sizni uluğ kün tuta kim sezig yok.* (36/103a1 = 45:26) (Câsiye Sûresi) (Sonra sizi şüphe götürmeyen kıyamet gününde biraraya toplar. Kur'ân-ı Kerîm, 1993:500)

Yakınlığa dayalı bir ad aktarmasıdır.

2.27. yawuq kelmiş kün

(TIEM 73 ÜNLÜ) *korqıtğıl anlarını ol yawuq kelmiş künke ançada köñüller boğuş başlarına tegmiş bolur öfke kudi siñrigliler* (342r/3-4 = 40:18) (Mümin Sûresi) “Yaklaşan gün hususunda onları uyar! Çünkü o onda dehşet içinde yutkunurken yürekleri ağızlarına gelmiştir...” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:468)

Bir işaretçiyi onunla doğrudan ilişkilendirmeye (Özen, 2006: 79) dayalı bir ad aktarmasıdır.

3. Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri ve Kıyamet Kavramını Karşılıyan Ad Aktarmaları

Eski Anadolu Türkçesi döneminde Kur'an tercümeleri genellikle beylikler döneminde yapılmış olup bunların çoğunluğu satır arası Kur'an tercümeleri şeklindedir (Ahundova, 2012:15). Selçuklular döneminde Kur'an tercümelerine rastlanmaz (Ahundova, 2012:13)

Bu alandaki çalışmalardan birincisi Topaloğlu (1976-1978) tarafından yapılan TIEM 40 adlı çalışmadır. Onu sırası ile Karabacak (1992: Manisa KT), Yılmaz (1b-53a; 1992: Sivas KT), Akar (53b-105a;1992: Sivas KT), Delice (105b-170b; 1992), Eminoğlu (171a1-216b; 1995), Alper (217a-262b; 1998), Küçük (2001) ve Şimşek (2017) tarafından yapılan Satır arası Kur'an Tercümeleri izler.

Topaloğlu (1976-1978) tarafından yapılan Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 40 numarada kayıtlı Kur'ân tercümesi 290 varaktan oluşmuştur. Tercüme Muhammed Bin Hamza eliyle H. 827 / M.1424 senesinde tamamlanmıştır (Ünlü 2007: 48, 49). XIV ve XV. yüzyılın dil özelliklerini yansıtan eser, Topaloğlu (1976-1978) tarafından iki cilt hâlinde yayınlanmıştır.

Karabacak (1992) tarafından dilimize aktarılan Manisa satır altı kelime kelime Kur'an tercümesi Manisa İl Halk Kütüphanesi 931 numarada kayıtlı olup 451 varaktan ibarettir (Karabacak 1992: VI). İstinsah tarihi belli olmamakla birlikte 15. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Eserde kelime kelime tercümenin yanı sıra tefsirli tercümelere de yer verilmiştir (Karabacak 1992: VII).

Eski Anadolu Türkçesi sahasında yapılmış satır altı Kur'an tercümelerinden biri de Yılmaz (1992) tarafından yapılan Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi E.Y.84/176 numarada kayıtlı yazarı ve yazıldığı yıl belli olmayan toplam 622 varaktan oluşan nüshadır. Çevirinin yazılışı tarihi 903/1497 (?) vakfediliş tarihi ise 1240/1497'dir (Yılmaz, 1992: 16). Türkçe kelimelerde Uygur imla geleneğini yansıtan eser söz hazinesinin zenginliği ve Türkçe terimler ile dikkati çekmektedir (Yılmaz, 1992: 18, 19). Akar (1992), Delice (1992), Eminoğlu (1995) ve Alper (1998) tarafından yapılan Kur'an Tercümesi Yılmaz'ın (1992) çalışmış olduğu Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi E.Y.84/176 numarada kayıtlı nüshanın devamıdır.

Küçük (2001) tarafından Türkçeye aktarılan Eski Anadolu Türkçesine ait bilinen en eski satır arası Kur'an tercümesi Bursa Kur'an Tercümesi olup 652 varaktır ve Hasan

Bin Ali el Bestâmi tarafından M. 1410 yılında istinsah edilmiştir (Ünlü, 2007: 47). Eserin söz varlığına Ünlü'nün (2012) çalışmasından da ulaşmak mümkündür.

Eski Anadolu Türkçesi sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinden yazarı belli olmayan ve toplam 358 varaktan oluşan Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine 22 numarada kayıtlı *Cevâhirü'l-Asdâf* üzerine Ahundova (2012: *Cevâhirü'l-Asdâf*) çalışma yapmıştır. Satır arası Kur'an tercümeleri ile uzun tefsirler arasında tefsiri bir Kur'an tercümesi niteliğindeki eser XV. yüzyılın başında yazılmıştır (Ahundova 2012:6). Ayetlere kelime kelime anlam verildiğinden satır arası tercümelerle birlikte ele almayı uygun gördük. Eser, Arapça kavramlara geniş ölçüde Türkçe karşılıklar sunması yönünden önemlidir.

Gül (2014: 13; British Library) tarafından Türkçeye aktarılan Farsçadan Türkçeye satır arası Kur'an tercümesinin başı ve sonu eksiktir. 250 varaktan oluşan eser British Library OR 9515'te kayıtlıdır. Aslı Arapça-Farsça olup Türkçe tercüme, yazmaya sonradan eklenmiştir (Gül, 2014: 13). Farsça tercümenin 12. yüzyılın ortalarında, Türkçe tercümenin ise 14. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Karışık dilli bir eserdir (Gül, 2014: 25).

Batı Türkçesinde de kıyamet günü kavramı en fazla *kıyamet günü* ve *sonrağı gün* yazımları ile karşılanmıştır. Özellikle Sivas Kur'an Tercümesi'nde ağırlıklı olarak kıyamet günü karşılığı *sonrağı gün* kullanılmıştır. Bunların dışında kullanılan diğer ad aktarmaları şunlardır:

3.1. âhiret günü

(British Library) *Ve anlar kim kâfir boldılar ve yalan didiler âyâtlarımızı ve âhiret gününde didarını Çalabuk. Anlar durur 'azâbda hâzır bolınmışlardan.* (195b/3-4 = 30:16) (Rûm Sûresi) "İnkâr edenler, âyetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlar ise, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır." (Kur'an-ı Kerim, 1993:405)

Gerçekleşmesi kıyamet gününe bağlı olan ve "Öbür dünya, âhiret" manasına gelen *âhiret* sözcüğü ile oluşturulmuş *âhiret günü* bir varlığı diğerini temsil etmek için oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

3.2. bellü vakt

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Allâh didi: Pes sen mühlet virilmişlersin bellü vaqtün gününe degin.* (164a/7 = 15:37-38) (Hicr Sûresi) "Allah: Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlersin, buyurdu." (Kur'an-ı Kerim, 1993:263)

Doğu Türkçesindeki *belgüüg* sözcüğü ile ilişkili *bellü vakt* bir varlığı diğerini temsil etmek için kullanma yoluyla oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

3.3. cezâ günü

(Manisa KT) *Kıyamet günü, cezâ günü, hisâb günü sultânıdır.* (1b/3-4: 1:3) (Fatiha Sûresi) "Ceza gününün mâlikidir." (Kur'an-ı Kerim, 1993:VIII)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.4. dîn günü

(Cevâhirü'l-Asdâf) Sorarlar ki kaçandur dîn günü? (305b/2 = 51:12) (Zâriyât Sûresi) "Ceza gününün ne zaman olduğunu sorarlar." (Kur'an-ı Kerim, 1993:520)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.5. hasret günü

(British Library) *Çorçıt bunları hasret günü birle kim ödene iş ve bunlar gâfil durur ve bunlar imân [getürmeyeler] (6b/3-4-5 = 19:39) (Meryem Sûresi) “(Resûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:307)*

(Cevâhirü’l-Asdâf) *Ve çorçıdup anları bildür hasret gününü. İş tamam olduğu vaqt ki tamû ehli tamûya, verâ uçmak ehli uçmağa vara anlar hergiz çıkmaya. (188b/11 = 19:39) (Meryem Sûresi) “(Resûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:307)*

Arapça *hasret* sözcüğü ile oluşturulmuş kavram bir varlığı diğerini temsil etmek için kullanma yoluyla oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

3.6. haşr-ı ekber / haşr günü / haşr neşr günü / haşr u neşr günü

(Manisa KT) *Belki sen ‘aceplersin Tanrı ta’âlânun kudretine anlar inkâr eylemesine kıyâmet gününe. Haşr-ı ekberdür, masharalığa dahı alurlar. (320a/10-11 = 37:12) (Sâffât Sûresi) “Hayır, sen şaşıyorsun. Halbuki onlar alay ediyorlar.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:445)*

(TİEM 40) *Dağı eger göresin, ol vaqt kim çorçıldılar! ya’nî haşr günü. Pes çurtılmak yöğdur: dağı dutıldılar yakın yirden ya’ni sin. (206a/5 = 34: 51) (Sebe’ Sûresi) “(Resûlüm!) Telaşa düştükleri zaman, bir görsen! Artık kurtuluş yoktur, yakın bir yerden yakalanmışlardır.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:433)*

(Manisa KT) *Eyitdiler ol kişiler ki kâfir oldılar ki ba’s olmazlar haşr gününde (411a/2 = 64:7) (Teğabün Sûresi) “İnkâr edenler, kesinlikle diriltilemeyeceklerini ileri sürdüler...” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:555)*

(Cevâhirü’l-Asdâf) *Pes yâ Muhammed’ kavmünçe ehlini talsunlar bâtıllarına ve oyuncağ eylesünler. Çur’ân’ı tâ uğrayınca ol günlerine ki va’de olaydılardı. Murâd Haşr günü’dür ki kıyâmet günüdür. (290a/17 = 43:83) (Zuhruf Sûresi) “Sen bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar bâtıla dalsınlar, oynaya dursunlar.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:494)*

(Manisa KT) *Anlar zan eylemezler mi? Anlar ki tahkik ba’s olurlar haşr neşr gününde (437a/9 = 83:4) (Mutaffifin Sûresi) “Onlar düşünmezler mi ki, büyük bir günde ‘hesap vermek için’ diriltileceklerdir!” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:587)*

(Manisa KT) *Sürer -biz anı ölmüş yirlere, diri eyler- biz ol su-y-ıla yirler öldükden soğra, yâbis olduktan soğra. Anuğ gibidür haşr u neşr günü. (311b/4-5 = 35: 9) (Fâtır Sûresi) “...Biz onu ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.” (Kur’ân-ı Kerim, 1993:434)*

“Kıyamet, toplanma, cem etmek, ölüleri diriltip mahşere çıkarma” (Ünlü, 2012: 304) manasına gelen Arapça *haşr* sözcüğü ile oluşturulmuş kavram parça-bütün ilişkisine dayalı ad aktarmasıdır.

3.7. hisâb günü

(Manisa KT) *Dahu ol kişiler ki yitişdürürler Tañrı ta'âlânun buyruğunu yirine yitişdürmek, qorqarlar Tañrı ta'âlâdan, qorqarlar yaman hisâbdan ki hisâb münâkaşadur hisâb iderler neflerini hisâb günü gelmezden öñdin.* (174a/8 = 13:21) (Ra'd Sûresi) "Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:251)

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Bu ol va'de olduğunuzdur hisâb günüçün.* (267b/6 = 38:53) (Sâd Sûresi) "İşte, hesap günü için size vâdolunan şeyler bunlardır." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:455)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.8. kaç göç günü

(Manisa KT) *Aña zafer da'vet eyleyüp eydür kâfirler ol günde: Bu gün kaç göç günüdür.* (388a/11 = 54:8) (Kamer Sûresi) "...O esnada kâfirler: Bu, çok çetin bir gündür! derler." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:528)

Kıyamet Sûresi'nde (10-11. âyetler) bu konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir "O gün insan, "Kaçacak yer neresi? diye sorar. Hayır, hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur" (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 576). Parça bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.9. kıyâmet vakti

(TIEM 40) *Dağı ol gün kim, tura kıyâmat vakti, and içerler yazuqlular...* (194b/10 = 30:55) (Rûm Sûresi) "Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, (dünyada) ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler..." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:409)

Bir varlığı diğeri temsil etme yoluyla oluşturulmuş ad aktarmasıdır.

3.10. qorqu günü

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Ve sûr üfürüldi ol gün qorqu günüdür.* (304a/17-18 = 50:20) (Kaf Suresi) "Sûr'a üfürülür; işte bu, geleceği vâdedilen gündür." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:518)

Bu konuda Hacc Sûresi'nde (âyet 1-2) şöyle denilmektedir: "Ey insanlar, Rabbinizden korkun. Çünkü kıyamet gününün sarsıntısı müthiş bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden vazgeçer. Her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir hâlde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir, fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir." (Şentürk ve Yazıcı 2015: 66). Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı olarak oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

3.11. mahşer günü

(Manisa KT) *Ol günde ki münşaq olup anlar üstinden açılsa tizledüp ol mahşer günüdür, bizüm üstümüze heyvindür.* (381a/7 = 50:44) (Kaf Sûresi) "O gün yer yarılr, onların üzerinden süratle yarılrp açılır. Bu, bize göre kolay olan bir haşirdir." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:519)

Parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.12. ol gün

(Sivas KT: Akar) *ol-gün kim ağara yüzler, dağı karara yüzler ammâ anlar kim qarardı yüzleri.* (60b/5-6) “Birtakım yüzlerin ağaracağı ve birtakım yüzlerin kararacağı günde büyük azap onlarıdır.” s.63

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Tağrı Te'âlâ eydür: Hisâb ol günde olur ki anlar od üzerinde kebâb oliserler.* (305b/3 = 51:13) (Zâriyât Sûresi) “O gün onlar ateşe sokulacaklardır.” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:520)

Yakınlığa dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.13. soñ gün

(British Library) *Dutmasun sizi bunların için mihr Tağrı dîninde eger bolurısakuz îmân getürmiş Tağrıya ve soñ güne.* (88a/1 = 24:2) (Nûr Sûresi) “... Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın...” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:349)

Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı ad aktarmasıdır.

3.14. soñrağı gün

(TİEM 40) *Dağı âdamılardan, oldur kim eydür: İnanduk Tağrı'ya, dağı soñrağı güne* (2b/4 = 2/8) (Bakara Sûresi) “İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler.” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:2)

(Sivas KT: Yılmaz) *ol kim bunlardan, îmân getürdi tağrıya, dağı soñrağı güne, dağı işledi eyü iş, anlarındur müzdleri, çalabıları katında.* (8a/9-10) (Bakara Sûresi) “Tanrıya ve ahiret gününe inanır da iyi işler yaparlarsa ödülleri Tanrı katındadır.” s.61

Bir şeyin adının yerine onun bir özelliğine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.15. ulu gün

(Manisa KT) *Çorğunuz bir ulu kün heybetinden ki cezâ virmez, fâyide eylemez bir nefis bir nefsdan bir nesneyi anuñ bile halâs eyleye. Nefsdan fidâ dahı kabül olmaz, şefâ'at menfa'atı dahı yok. Anlar mansür olmazlar dahı kimse yardım eyleyici yokdur.* (13b/3-4-5 = 2:123) “Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, kimseden fide kabul edilmez, hiç kimseye şefaathayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:18)

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Salih didi: İşbu kayadan çıkan dededir mu'cizâtum anuñ dur bir günlük su ve sizindür bir bellü günün suyu ve aña yamânlık eriştürmeñ ve illa dutar sizi ulu günün 'azâbı ki kıyâmet günüdür* (222a/17 = 26:155-156) (Şuarâ Sûresi) “Salih: İşte (mucize) bu dişi dededir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir, dedi. Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayacaktır.” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:372)

Anlam yakınlığına dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.16. vaqt-i ma'lum gün

(Cevâhirü'l-Asdâf) *Allâh didi: Sen mühlet virilmişlersensin tâ vaqt-i ma'lûm gününe degin.* (268a/20 = 38:80-81) (Sâd Sûresi) “Allah: Haydi, sen bilinen güne kadar mühlet verilenlersensin, buyurdu.” (Kur'ân-ı Kerim, 1993:456)

Bir varlığı diğerini temsil etmek için kullanma yoluyla oluşturulmuş bir ad aktarmasıdır.

3.17. yanud/t günü

(TİEM 40) *Dağı bayık üzerine la'natum, yanud gününe degin ya'nî kıyamət.* (217b/7 = 38:78) (Sâd Sûresi) "Allah: Çık oradan 'cennetten'! Sen artık kovulmuş birisin, ceza gününe kadar lânetim senin üzerindedir! buyurdu." (Kur'ân-ı Kerim, 1993:456)

(Sivas KT: Yılmaz) *yanut günü issi. saña taparuz. dağı senden arka virmenî isterüz.* (1b/3) (Fatihâ Sûresi) "(O) Din gününün sahibidir. (Tanrı'm, yalnız) sana taparız ve senden arka vermeni isteriz." s.47

"Karşılık (mükafat ve ceza)" manasına gelen Türkçe yanud sözcüğünden türetilmiş parça-bütün ilişkisine dayalı bir ad aktarmasıdır.

3.18. yürek koparıcı gün

(Manisa KT) *Yürekler koparıcı gün yâ Muhammed ki kıyâmet günüdür.* (447b/6 = 101:1) "Kapı çalan! Nedir o kapı çalan? O kapı çalanın ne olduğunu bilir misin?" (Kur'ân-ı Kerim, 1993: 600)

Bir işaretçiyi onunla doğrudan ilişkilendirmeye (Özen, 2006: 79) dayalı bir ad aktarmasıdır.

Sonuç

Doğu Türkçesi satır altı Kur'an tercümelerinde *kıyamet günü* karşılığı kullanılan ad aktarmaları sayıca Batı Türkçesinden daha fazladır. Arapça sözcüklerle kurulanlar bir yana bırakıldığında *adırgu küni /adıрмаğ küni, belgülig kün, belli vaqt, çıkmak küni, kaç göç günü, kapsağlı kün, kesgü bıçgu kün, koparılguları kün / koparılır kün / koparğu kün / kopmak küni, korkutğu kün, korku günü, ol kün/gün, öküngü kün, sağış küni/ sağış yanut küni, song/soğ kün/gün, sonrağı gün, Tanrınuğ üd urmuşı, ternek küni, tuğmağü kün, uluğ/ulu kün/gün, yanud/t günü, yawuğ kelmiş kün, yürek koparıcı gün* gibi tamamen Türkçe sözcüklerle kurulmuş ad aktarmalarıdır.

Kelime grubu olarak sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması yapısındaki ad aktarmalarından bir kısmı *âhiret günü, âzife küni, cem' küni, ceza küni/günü, dîn günü, hasret günü, haşr günü/haşr neşr günü/haşr u neşr günü, hisâb günü, kelgü sâ'at, mahşer günü, tağabün küni, talak küni, vakt-i ma'lum gün* gibi Arapça sözcüklerin Türkçe *kün/gün* sözcüğüne eklenmesi ile oluşturulmuştur. Bunun tam tersine *ol cihân* ve *Tangrınuğ tağdır kılmuşı ecel* Türkçe ve Arapça sözcüklerle oluşturulmuş ad aktarmalarıdır. *haşr-ı ekber* ise Arapça sözcüklerle Farsça isim tamlaması yapısında oluşturulmuş tek kullanımdır.

Ad aktarması yolu ile Doğu Türkçesinde *kıyamet günü* karşılığı 27, Batı Türkçesinde 18 olmak üzere toplam 43 kavram kullanılmıştır. Bunlardan tekrar edilenler ve benzer olanlar çıkarıldığında Doğu ve Batı Türkçesinde *kıyamet günü'*nü karşılamak için toplam 38 kavramın üretildiği görülmektedir.

Türkçede kıyamet gününe ilişkin kullanılan ad aktarmalarının sayıca İngilizceden daha fazla olduğu görülmektedir. Kavram İngilizcede *day of judgement, day of reckoning, the end of time, judgement day, last judgement, domesday, day of judgment, doomsday, the day of judgement, the last day, judgment day, the last judgement, crack of doom, end of the World, last judgment, the last judgment* ve deyim aktarması yapısında *day of doom*

şeklinde karşılanmıştır (Tureng Sözlük, <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/kiyamet%20günü>, 07.04.2019).

Kısaltmalar

British Library : British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi, Ali Gül.

Cevâhirü'l-Asdaf: Cevâhirü'l-Asdaf Kur'an Tercümesi, Sevinç Ahundova.

Hekimoğlu KT: Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi, Gülten Sağol.

Manisa KT: Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki Satır Arası Kur'an Tercümesi, Esra Karabacak.

Özbekistan: Üşenmez: Özbekistan İlimler Akademisi Kur'an Tercümesi, Emek Üşenmez.

Sivas KT: Akar : Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (53b-105a), Ali Akar.

Sivas KT: Yılmaz: Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Çevirisi (1b-53a), Hikmet Yılmaz.

Rylands: Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Ryland Nüshası), Aysu Ata.

TİEM 40: Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi, Abdullah Topaloğlu.

TİEM 73 KÖK : Türk ve İslam Eserleri Müzesi Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (1v-235v/2), Abdullah Kök.

TİEM 73 ÜNLÜ: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (235v/3-450r/7), Suat Ünlü.

Kaynaklar

Ahundova, S. (2012). *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış Olan Kur'ân Tercümesi Cevâhirü'l-Asdâf Üzerine Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Akar, A. (1992). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük: 53b-105a)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Aksan, D. (2009a). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2009b). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alper, M. (1998). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük: 217a-262b)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Ata, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi, Giriş-Metin-Notlar Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Berbercan, M. T. (2015). "Türk Tercüme Edebiyatı Üzerine İncelemeler: Harezmi Türkçesi İle İlk Adaptasyonlar", *Dede Korkut*, C.4, S.7, ss.1-11.

- Delice, İ. (1992). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük: 105b-170b)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Eminoğlu, E. (1995). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük:171a-216b)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Erdem, M. (2004). "Mağrupi'nin Şiirlerinde Metonimi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Kasım, ss.55-63, Ankara.
- Gül, A. (2014). *British Library OR 9515'teki Türkçe Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Eski Türk Dili) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- İslam Ansiklopedisi, (2002). "Kıyamet", C. 25, ss. 516-522, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karabacak, E. (1992). *Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki Satır Arası Kur'an Tercümesi I-III: (Giriş-Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, (1993). (hızl. Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Doç. Dr. Ali Turgut, Doç. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Doç. Dr. Sadrettin Gümüş), No.86, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kök, A. (2004a). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2) (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Kök, A. (2004b). "İlk Türkçe Kur'an Tercümelerinde Metonimli Kullanımlar Üzerine" *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu*, 4-7 Mayıs 2004, ss.1-2, Ankara.
- Kök, A. (2010). "XI. Yüzyılda Türk Dünyasında Haberleşme Metonimleri", *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/1, Winter, ss.1194-1209, Ankara.
- Küçük, M. (2001). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi, İnceleme-Metin-Dizin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Sağol, G. (1993). *Harezm Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi I-II, Giriş-Metin-Sözlük*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Sökmen, İ. (2018). *Satıraltı Türkçe Kur'an Tercümelerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2015). *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Şimşek, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Satırarası Kur'an Tercümesi (Topkapı Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kırıkkale.
- Topaloğlu, A. (1976-1978). *Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır Arası" Kur'an Tercümesi Giriş ve Metin, Sözlük*, C.I-II, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tureng Sözlük, <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/kiyamet%20gunu>, (07.04.2019)
- Türkçe Sözlük*, (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ünlü, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 235v/3-450r/7) (Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Ünlü, S. (2007). "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe'ye Çevrilmesi ve İlk Türkçe Kur'an Tercümeleri", *Dinî Araştırmalar*, Ocak- Nisan, C.9, S.27, ss.9-56, Ankara.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üşenmez, E. (2010). *Eski Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Yaylagül, Ö. (2006). "Dîvânü Lûgâti't-Türk'teki Ad Aktarmalı (Metonymic) Yapılar", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, Mart, ss.77-88, Ankara,
- Yılmaz, H. (1992). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Çevirisi (Metin-Gramer-Sözlük: 1b-53a)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas
- Tosun, N. (2016). *Öykümüzün Sınır Taşları*. İstanbul: Dedalus Kitap.

